

nic, 33 kościoły, zamek królewski i bardzo wiele gmachów, i zakładów naukowych. Godne uwagi są: uniwersytet, seminarya duchowne, wiele gimnazyów, szkół męzkich i żeńskich, ma kilka gabinetów, bibliotekę, ogród botaniczny, obserwatoryum astronomiczne i wiele różnych zakładów. Ma liczne fabryki jako to: fortepianów, statków parowych, fabryki żelazne i t. d. W Warszawie jest piękne miasto, — przyozdabia ją trzy pomniki godne wzmianki tj. pomnik Kopernika na Krakowskiem przedmieściu — kolumna Zygmunta III przed zamkiem — i statua Jana III w ogrodzie Łazienkowskim. — Warszawa zaopatrzona jest dobrze wodociągami i pyszne fontanny skrapiają jej place.

Na drugiej stronie Wisły leży *Praga* przedmieście Warszawy, złączone z nią mostem kratowym żelaznym.

Na północ Warszawy, nad Wisłą jest cytadela — Z okolic Warszawy zasługują na uwagę: *Grochów*, *Wola*, *Białoleka*, *Wawr*, *Marymont*, *Wilanów* pamiętne w naszej historii, a szczególnie wskazane roku 1831. Pod *Wolą* na obszernych równinach odbywały się wybory królów naszych.

Roku 1794 na Pradze wojsko rosyjskie wymordowało dziesięć tysięcy bezbronných ludzi, starców dzieci i kobiet.

Inne miasta: *Włocławek* nad Wisłą, ważna przystań rzeczna, 17 tys. miesz. prowadzi handel zbożem, stolicą Biskupów Kujawskich.

Nieszawa 25000 miesz. prowadzi handel zbożem. *Skierniewice* 4 tys. miesz. od połowy XV wieku były rezydencyą Arcybiskupów prymasów, po nich dotąd pozostał pałac i ogród.

Łowicz 7,000 niegdy stolica księstwa Łowickiego, należącego do prymasów. Tu się odbywają sławne jarmarki.

Sochaczew, *Gostyn*, *Kutno*, *Osmolin*, *Zychlin*, *Radziejów*, *Dąbrowica* miasteczka pomniejszych. Krzywosąd wieś 1872 roku bitwa.

Okolice Nieszawy i Włocławka nazywają się Kujawami.

II. Gubernia Kaliska ma 8 powiatów, — miasta są: *Kalisz* 18 tys. miesz. miasto gubernialne zbudowane na trzech wyspach rzeki Prosnę; ma liczne kościoły i gimnazyum męskie i żeńskie, miasto handlowe i przemysłowe. *Konin*, *Koto* oba nad Wartą, *Łęczycza* nad Bzurą, *Turek*, *Sieradz*, *Wieluń*, *Stupca* po 6 tys. miesz. miasta powiatowe, mają fabryki sukien.

Inne miasteczka: *Kazimierz*, *Pyzdry*, *Łądek*, *Wilczyn*, *Dębie*, *Kłodawa*, *Grabów*, *Zduńska*, *Wola*, *Lutów*, *Prażka*.

W roku 1170 w Łęczycy był pierwszy zjazd panów duchownych i świeckich, za Kazimierza Sprawiedliwego.

III. Gubernia Piotrkowska ma 8 powiatów — *Piotrków* 14 tys. miesz. dziś miasto gubernialne, dawniej miasto sejmowe i trybunalskie, ma zakłady naukowe i różne kościoły. Tu był zamek królewski lecz zgo-

rzał 1680 roku.

Łódź 50 tys. miasto powiatowe, co do ludności i rękodzieł, drugie miasto po Warszawie.

Brzeziny, Rawa, Eask, Nowy Radomsk, Benzin miasta powiatowe, od 4 do 5 tys. mieszkańców.

Częstochowa nad Wartą, 14 tys. miesz., dziś miasto powiatowe, sławne cudownym obrazem Matki Boskiej, dokąd z całej Polski i z sąsiednich krajów sta tysięcy pobożnych pielgrzymów, corocznie przybywa. Według podania obraz Najświętszej Panny Częstochowskiej ma być odmalowany, przez Świętego Łukasza.

W historii naszej z pomocą Najświętszej Panny, Częstochowa wstawiła się w 1655 roku obroną przeciwko Szwedom.

• Miasta pomniejsze: *Zarki, Modrzejów, Olsztyn, Potok, Tuszyń, Konstantynów, Siewierz* i inne.

IV. Gubernia Radomska ma 7 powiatów. *Radom* miasto gubernialne 11 tys. miesz. *Kozienice, Piła, Opatów, Końskie, Sandomierz, Opoczno*, miasta powiatowe, od 3 do 4 tys. miesz. Inne miasta: *Cmielów* fabryka naczyń fajansowych. *Stupia* klasztor Benedyktynów w r. 1008 ufundowany. *Kunów* łomy marmuru zielonego i czerwonego. *Staszów* fabryki naczyń miedzianych, fajansowych i papiernia. *Solec* nad Wisłą, ma starożytny zamek królewski i tu według podania król Bolesław miał sądzić sprawę świętego Stanisława. Mniejsze miasta i osady: *Czarnylas* (Kocha-

nowskich) *Przeburz, Szydłowice, Raków* i t. d.

V. Gubernia Kielecka ma 7 powiatów. *Kielce* m gubernialne 7 tys. miesz. miasto starożytne i handlowe. *Jędrzejów, Włoszczów, Olkusz, Miechów, Pińczów, Stopnica*, od 3 do 5 tys. miesz. miasto portowe. *Olkusz* miał sławne kopalnie srebra, ołowiu i cyny. *Wieliczka* zjazd za Kazimierza 1347 r., i zbiór praw. Inne miasta: *Koszyce, Szkalbmierz, Kliszów, Książ, Kordyn, Ojców, Pieskowa Skala*.

Z góry Ojcowej wytryska strumyk Prądnik i płynie przez dolinę między urwistymi skalami.

VI. Gubernia Lubelska ma 10 powiatów. *Lublin* miasto gubernialne 21 tys. miesz.; miasto bardzo starożytne. Tu się odbywały sejmy, trybunały. Tu nastąpiła w 1578 roku unia Litwy z Polską, na pamiątkę czego wznosi się pomnik.

Lubartów, Puławy, Janów, Biłgoraj, Zamość, Krasnostaw, Chełm, Tomaszów, Hrubieszów, miasta powiatowe od 4 do 5 tys. mieszkańców. Inne miasta: *Krainik, Piaski, Kurów, Biskupice, Markuszów*.

W Puławach był zbiór pamiątek historycznych polskich, lecz dzieło cznie jeżeli nie do szczytu zniszczone.

VII. Gubernia Siedlecka ma 9 powiatów. *Siedlce* miasto gubernialne 10 tys. m. *Węgrów, Sokół* (fabryki sukna i cukiernia) *Janów, Biała, Włodawa* targi na bydło. *Luków, Garwolin, Radzyn* miasta powiatowe od 2 do 6 tys. miesz.

Miasteczka mniejsze *Terespol, Parczew, Drochi-
czyn, Dobryń, Międzyrzecz.*

Okolice Janowa nosi nazwę Podlasia.

VII. Gubernia Płocka ma 8 powiatów. *Płock*
miasto gubernialne 21 tys. miesz.

*Lipno, Rypin, Sierpiec, Prasnysz, Mianca, Ciecha-
now, Płońsk* od 5 do 6 tys. miesz. miasto powiatowe.

Inne miasta: *Czerwieńsk, Zakroczym, Dobryń*, itd.

IX. Gubernia Łomżyńska ma 8 powiatów, *Łom-
ża* 18 tys. miesz. miasto gubernialne.

*Mazowieck, Ostrów, Pultusk, Maków, Ostrołęka,
Kolno, Szczuczyn*, miasta powiatowe od 4 do 6 tys.
miesz. *Rajgród, Czyżewo, Sokół* i inne.

W okolicy Ostrołęki kopie się bursztyn. W okolicy Łom-
ży mieszka Kurpie.

X. Gubernia Suwalska ma 7 powiatów. *Suwałki*
mia.gub. 16 tys. miesz.

*Augustów, Kalwarya, Sejny, Wołkowyski, Wła-
dysławów, Mariampol* od 6 do 9 tys. miesz., miasta po-
wiatowe.

Inne miasta: *Raczki, Olita, Simno* itd.

II. Zabranany kraj.

P. Co to jest kraj zabranany?

O. Krajem zabranym nazywamy kraje zabrane Pol-
sce przez rząd rosyjski, będące za granicami dzisiej-
szego królestwa Polskiego.

Krajem zabranym nazywamy: Litwę, województwa Wo-
łyńskie, Podolskie, Braclawskie, Kijowskie i część ziemi
Chełmskiej z prawej strony Bugu — co Rosya dziś podzie-
liła na następujące gubernie: Wileńska, Grodzieńska, Ko-
wieńska, Mińska, Witebską, Wolyńską i Podolską.

Litwa prawie od ujścia Wisły, nad brzegiem morza Bal-
tyckiego po rzekę Dźwinę nad rzekami Niemen, Wilią i Bu-
giem, zamieszkiwały plemiona litewskie: Prusacy, Zmudzi-
ni i właściwi Litwini. Za książąt Mendaga, Gedymina i Ol-
gerda, pogańska Litwa szeroko rozszerzyła swe granice,
podbijając sąsiednie kraje, książąt ruskich; lecz trapiąca
ciągłymi napadami zdrażliwych i chciwych lupu Krzyż-
aków, którzy pod pozorami nawracania Litwinów na wiarę
świętą, wciąż Litwę pustoszyli. Chcąc się więc zasłonić od
tych nieprzyjaciół, Jagiello r. 1306 ożenił się z Jadwigą
królową Polska i tak te dwa narody Polska i Litwa zjedno-
czyły się pod jednym berłem, a r. 1569 w Lublinie połączy-
ły się aktem unii, w jedno państwo.

I tak powstało jedno państwo z dwóch narodów, które po-
dawszy sobie raz bratnią dłoń o wspólnych siłach, doszły
do wielkiej potęgi i sławy — zażywali błogiego szczęścia
i w miłości nierozdzielnej trwali aż do rozbioru Polski
i dostali się pod rządy rosyjskie.

Litwini z Polakami zawsze sercem złączeni jak wspólnie
dziś cierpią, tak wspólnie pracują nad oswobodzeniem swo-
jej wspólnej Ojczyzny — Boże dopomóż!

Do Litwy zalicza się **Biała Ruś**.

Podział Litwy i Rusi na województwa, znajduje się na
stronie 71, a dzisiejszy podział na gubernie na stronie 67.

P. Jakie są główne miasta w zabranym kraju?

O. Główne miasta w zabranym kraju są:
Wilno 80 ts. miesz. stolica Wielkiego księstwa Litew-
skiego — *Kowno, Grodno, Mińsk, Witebsk, Mohilew*
miasta handlowe od 30 do 40 tys. miesz. — *Kijów* nad
Dnieprem 95 tys. miesz. *Humani, Smoleńsk, Czerni-
chów, Kamieniec Podolski, Poryck* i inne.

I. Gubernia Wileńska. Wilno przy ujściu rzeki Wilii do rzeki Wilejki 80 tys. m. założone roku 1320 przez Gedymina, w XV wieku liczyło 100 tys. m. miało wiele klasztorów i szkół, a Stefan Batory założył akademię. Dziś rząd rosyjski wszystko co mógł zgębił: klasztory rozpedził uniwersytety zniósł, zostały tylko ślady dawnej wielkości, liczne gmachy, świątynie i obserwatorium astronomiczne, dziś znajduje się tu gimnazjum, kilka zakładów naukowych i dobroczynnych. We Wilnie na Ostrobramie jest cudowny obraz Matki Boskiej.

Troki dawna rezydencya wielkich książąt Litewskich i do dziś są szczątki ich zamku.

Smorgonia (uczono tańczyć niedźwiedzi) ztąd przysłowie: „Uczeń ze Smorgońskiej akademii.”

Witebsk nad Dźwiną zachodnią 50 tys. miesz. główne miasto Białej Rusi.

Mińsk 30 tys. miesz., największe miasto Litewskie po Wilnie.

Grodno nad Niemnem 30 tys. miesz. Tu umarł roku 1586 król polski Stefan Batory; tu r. 1793 podpisano na sejmie drugi rozbiór Polski; tu 1795 r. złożył koronę Stanisław Poniatowski, ostatni król polski.

Brześć Litewski przy spływie Muchawca z Bugiem, silna forteca, 18 tys. miesz.

Czerńchiwo miasto warowne 30 tys. miesz.

Smoleńsk nad Dnieprem, do r. 1667 należało do

Polski, miasto warowne, bogate i ludne 22 tys. miesz.

Kijów nad Dnieprem 95 tys. miesz. jedno z najdawniejszych miast rosyjskich; ma 52 cerkwi, 9 klasztorów; odznacza się szczególniej kościół św. Zofii. Ławra z katakumbami miasto bardzo przemysłowe.

Kamieniec Podolski silna twierdza za czasów polskich.

Zytomierz 40 tys. miesz., miasto fabryczne i handlowe.

Poryek sławny biblioteką zebraną przez Tadeusza Czackiego.

Poczajów sławny obrazem cudownym Matki Boskiej; kościół ten zagrabili już schizmatycy.

KSIĘSTWA SŁOWIAŃSKIE na półwyspie Bałkańskim.

P. Jakie są księstwa Słowiańskie na półwyspie Bałkańskim?

O. Księstwa słowiańskie na półwyspie Bałkańskim są:— 1. Mołdawia i Wołoszczyzna czyli Rumunia, 2. Serbia, 3. Bułgaria, 4. Wschodnia Rumelia i 5. Czarnogóra (Bośnia z Hercegowiną przez Austryę zajęte.)

Z podbiciem półwyspu Bałkańskiego przez Turków księstwa te nosily uciążliwe ich iarzmo. W roku 1826 stały się

holdowniczymi Turcyi, a w roku 1878 przez kongres Berliński odzyskały zupełną niepodległość, w każdym księstwie rządzi udzielnny książę.

Do roku 1878 Wschodnia Rumelia była prowincją Turecką, dziś księstwem holdowniczym — a Hercegowina weszła pod zarząd Austrii.

Rumunia, Serbia, Bułgaria noszą nazwę księstw Naddunajskich, bo leżą nad rzeką Dunajem.

P. Jakie są płody w księstwach Naddunajskich ich grunt, klimat i religia?

O. Ziemia księstw Naddunajskich jest bardzo urodzajna, wydaje wszelkie zboża, kukurudzę, wino, wiele drzew i t. d. Religia schizmatycka.

Z Serbii wywożą pijawki, w Rumunii zajmują się chowem bydła.

P. Jakie są miasta w księstwach Naddunajskich?

O. Miasta w księstwach Naddunajskich są następujące:

1. Serbia *Kragujewiec* 10 tys. miesz. rezydencja panującego — *Belgrad* nad Dunajem 30 tys. miesz. warownia.

2. Rumunia czyli Mołdawia i Wołoszczyzna. Na Wołoszczyźnie miasta są: *Bukarest* nad rzeką Dąbrowicą, 140 tys. miesz., stolica.

Mołdawia czyli *Multany* stolica *Jassy* rezydencja Hospodara, 90 tys. miesz. *Galacz* miasto handlowe. *Brajłów*, *Dźurdzewo* warownie nad Dunajem.

3. Bułgaria stolica *Tirnowo*. *Widdin*, *Nikopolis*, *Ruszczyk*, *Silistrya* silne warownie nad Dunajem.

4. Wschodnia Rumelia miasta: *Philipopolis* 40

tys. miesz. *Burgos* port.

5. Czarnogóra nie ma miast, jeden tylko warowny klasztor *Cetynia*. Cała ludność Czarnogórców 145 tys. są nadzwyczaj waleczni.

6. Bośnia z Hercegowiną miasto *Serajewo*.

Ludność różnych księstw od miliona do 2 milionów. W Czarnogórze 145 tysięcy.

TURCYA.

Ludność 8 milionów, rozległość 100,000.

P. Z czego składa się cesarstwo Tureckie?

O. Cesarstwo Tureckie składa się 1. z Turcyi Europejskiej 2. Turcyi Azyatyckiej czyli Azyi Mniejszej. Holdownikiem cesarstwa Tureckiego jest Egipt, a nawet Trypolis, Tunis i wyspa Kandya, dawniej Kreta.

P. Jakie jest położenie Turcyi Europejskiej?

O. Turcyja Europejska leży na półwyspie Bałkańskim na południe, Rosyi i Austrii; od których oddzielają ją księstwa Naddunajskie.

P. Jaka jest powierzchnia, płody, grunt, klimat i religia w Turcyi?

O. Powierzchnia Turcyi jest górzysta (góry Bałkańskie); klimat ciepły i zdrowy; grunt urodzajny, wydaje: zboża, ryż, wino oliwę.

Handel stoi bardzo nisko; sławne są dywany, safran, i konie tureckie.

P. Jaki jest rząd w Turcyi i religia?

O. Turcyja jest cesarstwem, rząd jest polityczny, religią panującą mahometańska.

Turcyja składa się z Rumelii, Macedonii, Albanii, z Epiru i Tesalii. Administracyjnje dzieli się na ejalety i sandzaki.

Cesarz turecki, nazywa się sultanem. Wielki wezyr jest to urzędnik do zarządu cywilnego i wojskowego w państwie. Wielki mufti jest to wielki sędzia, najwyższy kapłan i prezes doktorów i prawa. Rada państwa nazywa się dywanem, dwór sultanski nosi nazwę wysokiej porty, albo porty ottomańskiej. Dwór cesarski nazywa się serajem - mieszkanie żon sultana nazywa się harem. Urzędnicy rządzący prowincjami nazywają się baszami.

W Turcyi Europejskiej nie ma Turków więcej jak milion, ludność całego państwa składa się przeważnie z podbitych Słowian, Rumunów i Greków. Turcy należą do rasy Mongolskiej, są leniwi zabobni i fanatyczni, ale są dobrzy w obejściu.

P. Jakie są główne miasta w Turcyi Europejskiej?

O. Miasta główne w Turcyi Europejskiej są: *Konstantynopol* nad cieśniną Konstantynopolitańską 1 milion miesz. stolica, *Salonika* port 100 tys. miesz. *Adryanopol* 186 tys. miesz. *Skutari* 24 tys. mieszkańców, *Sofia* 30 tys. miesz. *Janina* *Prewez* i t. d.

Konstantynopol (Carogród, Stambul) stolica Turcyi nad cieśniną Konstantynopolitańską; należy do największych i najwspanialszych miast w świecie, ma wielki port, w którym 1200 okrętów może się pomieścić, ma siedm przedmieść, 500 meczetów.

Adryanopol 150 tys. miesz., pierwsze miasto po Konstantynopolu, prowadzi handel.

GRECYA.

Rozległość 19,853 m. k. Ludność 1,457,894.

P. Gdzie leży Grecyja?

O. Grecyja leży na południu Turcyi i zajmuje południową część półwyspu Bałkańskiego.

Na pięćset lat przed Narodzeniem P. Jezusa, Grecyja była bardzo ucywilizowanym państwem i dzieliła się na wiele Rzeczypospolitych. Słynęły tu nauki, sztuki i rzemiosła. W 400 lat po Narodzeniu P. Jezusa z Grecyji utworzyło się Cesarstwo Rzymskie wschodnie, które r. 1453 zdobyli Turcy i przez 850 lat Grecy byli pod jarzmem tureckim; dopiero w r. 1821 wybili się z pod panowania Turcyi i tworzą królestwo. W Grecyji jest wiele zabytków i pamiątek starożytności. Grecyja dzieli się na Liwadyę i Moreę czyli Peloponez.

P. Jaki jest klimat i płody.

O. W Grecyji klimat jest ciepły, zboże, wino, oliwa, udaje się wybornie - jedwabnictwo kwitnie także.

P. Jaki jest rząd i religia.

O. Rząd jest monarchiczny ograniczony, religia schizmatycka.

P. Jakie są miasta w Grecyji?

O. Miasta w Grecyji są: **Ateny** stolica 400 tys. m. miasto starożytne. *Lepanto*, *Nawaryn*, porty *Koron* port i warownia.

Do Grecyji należy wyspa *Eubea* czyli Negrepont, *Paros* sławna białym marmurem.

Do r. 1862 siedm wysp następujących: *Korfu, Pukso, Santa Maura, Itaka, Zante, Cefalonia, Cerigo*, stanowiły Rzeczpospolitą, dziś należą do Grecyi. Korfu miasto główne na wyspie Korfu 22 tys. miesz.

AZYA.

Rozległość 16,415,768 m. k. Ludność 751,062,475.

Granice Azyi.

P. Jak Azya graniczy?

O. *Na północ* Azyę oblewa ocean Lodowaty, *na wschód* ocean Spokojny (oddziela Azyę od Ameryki), *na południe* ocean Indyjski, *na zachód* Azyi Europa, morze Śródziemne i Afryka.

Azyę od Europy oddzielają góry Uralskie i Kaukazkie; morze Kaspjskie, Czarne; cieśnina Konstantynopolitańska, morze Marmora, cieśnina Dardanelska, Archipelag.

Azyę od Afryki oddziela morze Czerwone i kanał Suezki. Australia czyli Oceania, leży w strefie południowo wschodniej Azyi na oceanie Spokojnym.

Kraje Azyi.

P. Jakie są kraje w Azyi?

O. W północnej Azyi są następujące kraje: *Sybe-*

rya (zalega całą północną część Azji).

W Azji środkowej: kraj Zakaukazki, Turkestan, (Tatarya) Bucharą, dalej kraje uległe Chinom; Mongolia, Mandżurya, Tybet i właściwe Chiny, idące aż do oceanu Spokojnego, na którym leży Japonia (z wysp złożona).

W Azji południowej: Turcja Azyatycka, Arabia, Persya, Afganistan, Beludżystan i Indye (Indostan i Indochiny).

Powierzchnia Azji stanowi trzecią część całego stałego ładu, całego świata.

Wody.

P. Jakie oceany, morza i zatoki oblewają Azję?

O. Na północ: 1. *Ocean Lodowaty* Północny i tworzy morze Karskie i zatoki: Obską, Jenisejską i Leńską.

2. *Ocean Spokojny* tworzy morze Kameczackie, Ochockie, Kurylskie, Japońskie i Żółte.

3. *Ocean Indyjski* tworzy morze Chińskie z zatokami: Tonkińską, Siamską. Zatoka Perska i morze Czerwone, czyli zatoka Arabska.

4. *Morze Śródziemne.*

Cieśniny.

P. Jakie są cieśniny.

O. Cieśniny są: 1. Beryngska 15 mil szeroka, rozdziela Rosję od Ameryki, łączy ocean Lodowaty z oceanem Spokojnym.

2. Kanał Tatarski łączy morze Ochockie z Japońskim.

3. Malacka między półwyspem Malaką, wyspą Sumatrą.

5. Ormuzka prowadzi do Perskiej.

4. Babelmandeb prowadzi do morza Czarnego.

Jezióra.

Bałkasz i Bajkał w Syberyi i na granicy Mongolii; Wan w Turcyi, Urmia w Persyi.

Rzeki.

P. Jakie są ważniejsze rzeki w Azji?

O. Rzeki w Azji są:

W Syberyi rzeki: Ob, Jenisej, Lena wchodzą do morza Lodowatego.

W Chinach Amur, w Mandżuryi, Hoangho czyli rzeka Żółta i Janste-Kiang czyli Niebieska, wchodzą do oceanu Spokojnego.

W Indostanie: Kambodzia, Menam, Irrawadi, do oceanu Indyjskiego.

W Indochinach: Brama Putra, Indus, Ganges, do oceanu Indyjskiego.

W Turcyi Azyatyckiej Szat el Arab z połączonemi: Ty-

grem i Eufratem, do zatoki Perskiej. Jordan w ziemi Świętej, uchodzi do morza Martwego.

Wyspy.

P. Jakie są wyspy należące do Azji?

O. Na oceanie północnym Lodowatym Nowa Syberya i inne bezludne.

2. Na oceanie Spokojnym 1. Aleuckie, Kurylskie należą do Rosyi. 2. Japonia z wysp Nipon, Sikoko, Kiusiu, Jesso, Sakhalen, 3. Formoza i Hajnon (Chin.) 4. Filipińskie, Moluckie, Małe Sundzkie, Jawa, Sumatra, Borneo, Celebes, (Holenderskie).

3. Na oceanie Indyjskim wyspa Cejlon (do Anglii).

4. Na morzu Śródziemnem Cypr i Rodos (do Anglii).

Wyspy Moluckie, Sundzkie, i Cejlon obfitują w kość słoniową, złoto, dyamenty, kamforę, pieprz itd.

Półwyspy.

P. Jakie są znaczniejsze półwyspy w Azji?

O. Półwyspy w Azji są:

1. Kamczatka na wschód Syberyi,
2. Korea na południe Mandżuryi,
3. Malaka na południe Indyi Zagangesowych,
4. Arabia na południe i wschód Azji,
5. Azya Mniejsza na wschodzie Azji.

Góry.

P. Jakie są głównejsze góry w Azji?

O. Góry w Azji są: 1. Uralskie i Kaukazkie na granicy z Europą,

2. Bałkańskie, Nerczyńskie,

3. Kamczackie w Syberyi,

4. Himalajskie w północnej części Indostanu,

5. Tybetańskie zalegają Tybet.

6. Liban i Antyliban w Syryi w Turcyi Azyatyckiej.

Do kopalni w górach Uralskich Sybirskich rząd rosyjski wysłał za karę zbrodniarzy i Polaków przestępców politycznych i wielu najzamożniejszych rodaków naszych tam wyginęło, a inni w ciężkiej pracy i w wielkiej nędzy pędzą życie.

Z gór Azyatyckich najwyższa jest góra Dawalagiri w górach Himalajskich wysoka 24 tys. stóp.

Przylądki.

P. Jakie są przylądki w Azji?

O. Przylądki w Azji są: 1. Łopatka w Kamczatce.

2. Komorin w Indostanie 3. Romania kończy półwysp Malakę.

Klimat i płody w Azji.

P. Jaki jest klimat w Azji?

O. Jak Azya rozciąga się od bieguna do równika, tak też ma i klimat wszystkich stref: na północy zimny, w środku umiarkowany, na południu klimat ciepły i upały.

W Syberii klimat zimny, w Japonii ciepły, wilgotny, ale burze częste, w Persyi i Afganistanie umiarkowany i ciepły, w Indjach ciepły i łagodny, w Chinach ciepły i stała pogoda, w pustyniach Arabii okropne upały i wiatr duszący.

P. Jaki jest grunt w Azji?

O. Grunt w Azji zmienny – w Syberii czarńoziem, ale zimno. W Azji środkowej tj: w Mongolii i Mandżuryi jest pustynia piaszczysta Gobi i grunt przesiąkły solą, w reszcie Azji ziemia urodzajna, wyjąwszy środkową Arabię.

Najurodzajniejsze ziemie w Azji są w Chinach właściwych, w Indjach, w Turcyi Azyatyckiej, północna Arabia, Kraj Zakaukazki i wyspy.

P. Jakie są płody naturalne?

O. Azya wydaje wszelkie rodzaje zbóż, aż do najdelikatniejszych owoców zwrotnikowych.

Azja jest kolebką wszelkich rodzajów zbóż, w Europie używanych; tudzież winogrona, morele, brzoskwinie, wiśnie, kasztany, figi, wszystko to z Azji do Europy przewieziono. Najbogatsza roślinność rozwija się w Indjach i na wyspach. W Chinach sławna herbata; w Arabii kawa mokką zwana; w Indjach rosną pyszne figi, palmy, daktyle, drzewo bambusowe, trzcina cukrowa, szafran, cytryny, oliwki i t.d. Jedwabnictwo kwitnie w Chinach na wielką skalę i ztąd też do Europy się przeniosło.

P. Jakie są ciała kopalne i minerały w Azji?

O. W kopalniach Azji znajduje się obficie: złoto, srebro, miedź, platyna i najdroższe w świecie kamienie, dyamenty, rubiny, szafiry – żelaza mało.

Kopalnie Azji nie są zabardzo znane; żelaza jednak tak mało dostarczają, iż na miejscowe potrzeby nie stają, — obfituje w metale szlachetne: złoto, srebro, cynę, miedź. Z obfitości złota słyną: Chiny, Japonia, Tybet, Indie. Na półwyspie Malaka obfitość cyny, w górach Himalajskich i Armenii: miedź, ołów i t. d. Dekan (w Indjach) najbogatszy w drogocenne kamienie, na wyspie Cejlon: topazy, ametysty, szafiry, w Persyi turkusy i t. d. przy wyspie Cejlon znajdują się muszle perłowe i korale.

P. Jakie są zwierzęta w Azji?

O. W Azji są wszystkie zwierzęta europejskie, a nawet w stanie dzikim, oprócz tego: lwy, tygrysy, nosorożce, pantery, słonie, wielbłądy i t. d.

W Azji, w Kaszmirze i w Tybecie hodują się kozy, mające cienki i piękny włos. W Indjach znajdują się różnego rodzaju ptaki: bażanty, papugi, sępy i t. d.

Mieszkańcy Azji.

P. Co wiemy o Azji w stosunku do rodzaju ludzkiego.

O. Azja jest kolebką rodzaju ludzkiego, i ludność całego świata, ztąd wzięła swój początek.

W Azji jak podanie niesie był raj ziemski; tu był stworzony pierwszy człowiek, tu jego upadek, tu się potworzyły pierwsze państwa, tu zakwitły najprzód nauki i sztuki, tu nako-

O. Jak Azya rozciąga się od bieguna do równika, tak też ma i klimat wszystkich stref: na północy zimny, w środku umiarkowany, na południu klimat ciepły i upały.

W Syberii klimat zimny, w Japonii ciepły, wilgotny, ale burze częste, w Persyi i Afganistanie umiarkowany i ciepły, w Indjach ciepły i łagodny, w Chinach ciepły i stała pogoda, w pustyniach Arabii okropne upały i wiatr duszący.

P. Jaki jest grunt w Azji?

O. Grunt w Azji zmienny – w Syberii czarńoziem, ale zimno. W Azji środkowej tj: w Mongolii i Mandżuryi jest pustynia piaszczysta Gobi i grunt przesiąknięty solą, w reszcie Azji ziemia urodzajna, wyjąwszy środkową Arabię.

Najurodzajniejsze ziemie w Azji są w Chinach właściwych, w Indjach, w Turcyi Azyatyckiej, północna Arabia, Kraj Zakaukazki i wyspy.

P. Jakie są płody naturalne?

O. Azya wydaje wszelkie rodzaje zbóż, aż do najdelikatniejszych owoców zwrotnikowych.

Azja jest kolebką wszelkich rodzajów zbóż, w Europie używanych; tudzież winogrona, morele, brzoskwinie, wiśnie, kasztany, figi, wszystko to z Azji do Europy przewieziono. Najbogatsza roślinność rozwija się w Indjach i na wyspach. W Chinach sławna herbata; w Arabii kawa mokka zwana; w Indjach rosną pyszne figi, palmy, daktyle, drzewo bambusowe, trzcina cukrowa, szafran, cytryny, oliwki i t.d. Jedwabnictwo kwitnie w Chinach na wielką skalę i ztąd też do Europy się przeniosło.

P. Jakie są ciała kopalne i minerały w Azji?

O. W kopalniach Azji znajduje się obficie: złoto, srebro, miedź, platyna i najdroższe w świecie kamienie, dyamenty, rubiny, szafiry – żelaza mało.

Kopalnie Azji nie są zabardzo znane; żelaza jednak tak mało dostarczają, iż na miejscowe potrzeby nie stają, — obfituje w metale szlachetne: złoto, srebro, cynę, miedź. Z obfitości złota słyną: Chiny, Japonia, Tybet, Indie. Na półwyspie Malaka obfitość cyny, w górach Himalajskich i Armenii: miedź, ołów i t. d. Dekan (w Indjach) najbogatszy w drogocenne kamienie, na wyspie Cejlon: topazy, ametysty, szafiry, w Persyi turkusy i t. d. przy wyspie Cejlon znajdują się muszle perłowe i korale.

P. Jakie są zwierzęta w Azji?

O. W Azji są wszystkie zwierzęta europejskie, a nawet w stanie dzikim, oprócz tego: lwy, tygrysy, nosorożce, pantery, słonie, wielbłądy i t. d.

W Azji, w Kaszmirze i w Tybecie hodują się kozy, mające cienki i piękny włos. W Indjach znajdują się różnego rodzaju ptaki: bażanty, papugi, sępy i t. d.

Mieszkańcy Azji.

P. Co wiemy o Azji w stosunku do rodzaju ludzkiego.

O. Azja jest kolebką rodzaju ludzkiego, i ludność całego świata, z tąd wzięła swój początek.

W Azji jak podanie niesie był raj ziemski; tu był stworzony pierwszy człowiek, tu jego upadek, tu się potworzyły pierwsze państwa, tu zakwitły najprzód nauki i sztuki, tu nako-

niec narodził się Bóg—Człowiek i stało się odkupienie człowieka.

Są różne przypuszczenia; jedni utrzymują iż raj był w Armenii, między rzekami Eufratem i Tygrem, inni twierdzą że na granicy Indyi; i że do dziś znajduje się niedostępny na szczytach gór Himalajskich.

P. Jaka rasa ludzi zamieszkuje Azyę?

O. Azyę zamieszkuje rasa Kaukazka, Malajska i Mongolska.

Rasa Kaukazka, czyli biała, zamieszkuje wschód Azyi, Malajczycy mieszkają w Indyach, rasa Mongolska najliczniejsza, zaludnia: Indochiny, Chiny, Mongolię, Tybet, Japonię, Syberyę. Ludność rasy Mongolskiej, podają na 500 milionów — 200 milionów rasy Mongolskiej — 180 milionów rasy Kaukazkiej.

P. Co wiemy o oświacie, cywilizacyi i religii w dzisiejszej Azyi?

O. Oświata, cywilizacya, nauki i sztuki, dziś w Azyi stoją bardzo nisko; lud ciemny i zabobonny — większość mieszkańców wyznaje religię pogańską, mniejszość Machometanśką, a chrześcijan bardzo mało.

W Chinach, w Indyach i w całej Azyi środkowej wyznają religię pogańską, Budyjską i Lamajską — w Turcyi Azjatyckiej, w Persyi, Arabii, panuje machometanizm — chrześcijan jest bardzo mało, jako to: w Ziemi Świętej i po różnych miejscach czasowo przebywających.

O religiach zobacz na stronie 20.

Najoświecześniejszym narodem w Azyi są: Japończycy i Chińczycy, lecz to jest nieczem w porównaniu do oświaty ludów chrześcijańskich w Europie.

Kraje Azyi.	Rząd.	Stolica.	Rozległ.	Ludność.
Chiny	cesarstwo	Pekin	4,700,000	450,000,000
Japonia	cesarstwo	Jedo	150,000	35,000,000
Indostan	pos. Ang.	Kalkuta	1,500,000	195,000,000
Indochiny stanowią:			920,000	32,000,000
1. Anam	królestwo	Hue		13,000,000
2. Siam	królestwo	Bangkok		8,000,000
3. Birma	cesarstwo	Mandalay		8,000,000
Sybir	pos. Rosy.		5,800,000	9,000,000
Kraj Zakaukazki	pos. Rosy.		84,000	1,600,000
Turkestan składa:	chaństwo		640,000	8,000,000
1. Buchara	chaństwo	Buchara		200,000,000
2. Chiwa	chaństwo	Chiwa		3,000,000
3. Kokan	chaństwo	Kokan		3,000,000
Afganistan	królestwo	Herat	258,000	4,000,000
Beludżystan	królestwo	Kelat	165	4,000,000
Persya	królestwo	Teheran		3,000,000
Arabia	patryar:	Mekka	1,080,000	4,000,000
		Razem suma	16,000,000	750,000,000

W tej książce odległości i rozległości kraj, podane są w milach angielskich. Około cztery i pół mil angielskich idzie na jedną milę polską, a z tą odległością 20 mil kwadratowych angielskich, idzie na jedną milę kwadratową polską.

SYBERYA.

Rozległość 5,800,000 m. k. Ludność 9,000,000.

P. Jakie jest położenie Syberyi, i do kogo należy?

O. Całą północną Azyę zalegą Syberya i należy do Rosyi.

Podział na gubernie zobacz na stronie 67 przy Rosyi.

P. Jaki jest grunt, klimat i płody?

O. Grunt jest dość urodzajny, błotnisty, wiele rzek, ale klimat zimny, stawia przeszkodę rolnictwu.

P. Jakie pożytki przynosi Syberya?

O. Na Syberyi są kopalnie złota, srebra, platyny; wielkie lasy, a dzikie zwierzęta dostarczają pięknych futer.

Syberya służy za miejsce wygnania, dla zbrodniarzy i przestępców politycznych poddanych Rosyi. W Syberyi na wygnaniu za przestępstwa polityczne, znajdują się sta tysięcy najzacniejszych Polaków, a wielu z nich jeszcze musi pracować w ciężkich kopalniach sybirskich.

P. Jacy są mieszkańcy Syberyi i ich religia?

O. Mieszkańcy Syberyi są: Samojedzi, Tunguzi, Kirgizy i są najczęściej poganami, żyją po lasach, trudnią się polowaniem i rybołówstwem.

P. Jakie są ważniejsze miasta?

O. Ważniejsze miasta w Syberyi są: *Tobolsk*, skład

futer. *Irkuck*, *Ohock*, *Kiachta* nad jeziorem Bajkał, główny punkt handlu Rosyi z Chinami.

GEORGIA

czyli

kraj Zakaukazki.

P. Co jest Georgia czyli kraj Zakaukazki?

O. Georgia czyli kraj Zakaukazki jest posiadłość Rosyi, między morzem Czarnem i Kaspijskim, na południe gór Kaukazkaskich.

P. Jaki jest grunt, klimat, płody i minerały?

O. W kraju Zakaukazkim klimat ciepły i zdrowy, wszystko pięknie rośnie, jest wiele źródeł nafty.

Podział administracyjny Georgii na stronie 67.

P. Jakie są miasta?

O. W kraju Zakaukazkim są *Tyflis* nad rzeką Kur *Baku*, *Erywan* i t.d. *Kurs*, *Bantum*, silne fortece.

W górach Kaukazkich mieszkają Czerkiesi, bitny naród; zanim rząd rosyjski zdobył Kaukaz, do walk z Czerkiesami wysyłano najczęściej Polaków; iluż ich tam zginęło!

Część Armenii, w której leży góra Ararat, na której stała ARKA NOEGO po potopie, jest teraz przyłączona do Georgii.

CHINY.

Rozległość 4,700,000. Ludność 450,000,000.

P. Jakie jest położenie Chin?

O. Chiny leżą na południe Syberii — od środka Azji rozciągają się aż do oceanu Spokojnego.

P. Z czego się składają Chiny?

O. Chiny składają się z właściwych Chin i krajów hołdowniczych: Mongolii, Mandżuryi, Małej Bucharyi, Butanu, Tybetu i Korei.

Kraje należące do Chin jak Mongolia, Mandżurya, Tybet, mają wszystkie swoich książąt, którzy tylko płacą daninę cesarzowi chińskiemu.

P. Jaki jest grunt i klimat w Chinach?

O. W całym państwie Chińskim klimat jest zdrowy — liczne góry kraj przeryniają, w Mongolii, Mandżuryi są stepy i pustynia piaszczysta Gobi, w reszcie grunt bardzo urodzajny.

W Chinach panuje wielkie przeludnienie.

P. Jakie są płody Chin?

O. W Chinach rolnictwo bardzo kwitnie; oprócz zbóż uprawiają: ryż, trzcinę cukrową, herbatę, bawełnę, kamforę i t. d. — Jedwabnictwo wysoko rozwinięte.

P. Jaka jest religia i rząd w Chinach?

O. W Chinach rząd jest despotyczny, religia pogańska Konfucjusza i Budaizm.

W Chinach w XVI wieku misjonarze katolicy, szczególnie Ojcowie Jezuici szerzyli chrystyanizm, lecz wybuchło prześladowanie, które nie tylko że wstrzymało postęp wiary świętej, ale zniszczyło co było zrobione. W ostatnich czasach znowu liczni misjonarze udali się do Chin i pracują z pomyślnym skutkiem.

P. Jakie są miasta w Chinach?

O. Miasta w Chinach są:

1. *We wła'ciwych Chinach*: **Pekin** dwa miliony i pół mieszkańców, stolica. *Nankin, Kanton* po miliony mieszkańców. *Futszu i Hongkong* miasta fabryczne, po 200 tys. miesz.
2. *W Mongolii*: oprócz osady *Majmaczyn* naprzeciw *Kiachty*, niema miast ani wsi — wszystko stepy, lud koczujący.
3. *W Mandżuryi*: **Cyckar** miasto główne, służy za miejsce wygnania dla Chińczyków.
4. *W Bucharze*: **Jarkand, Turfan i Kaszgar**.
5. *W Tybecie* miasta są: **Hlassa** lub **Lassa** nad rzeką *Bramaputrą* rezydencya *Lamy*.
6. *W Butanie*, **Tassisudan**.
7. *Korea* mało znana.

Różne ciekawe szczegóły o Chinach, ich mieszkaniach i zwyczajach.

Do roku 1841 czyli do wojny z Anglikami — żadnemu z cudzoziemców pod karą śmierci niewolno było wejść do Chin — ani Chińczykom za granice państwa wyjechać — jedno tylko miasto Kanton było wyznaczone, do którego wolno było zawijać i prowadzić handel — dziś już jednak nietylko dozwolony pobyt w Chinach cudzoziemcom, ale i religia katolicka się szerzy, — w Pekinie przebywają zagraniczni posłowie i cesarz chiński do różnych państw posłów wysyła.

Chińczycy uważają kraj swój za państwo środkowe ziemi, nazywają je Państwem Niebieskim — Cesarz nazywa się synem słońca, uważa się za ojca i za pana życia i majątku wszystkich bez wyjątku. Do cesarza, który ukazuje się swojemu ludowi raz na dziesięć miesięcy, można tylko zbliżyć się na klęczkach. Oznaka godności cesarskiej są smoki o pięciu szponach na sukni haftowane, członkowie rodziny cesarskiej mają na sukni smoki z czterema szponami. Suknia żółtego koloru z odpowiedniemi wyszyciem, jest oznaką honorową.

Najwyżsi urzędnicy w Chinach nazywają się mandarynami, którzy zarazem piastują i godność kapłańską.

Do zaszczytów, honorów i urzędów, otwiera drogę tylko nauka, do czego przepisany jest egzamin. Ale uczoność chińska nie zasadza się na wykształceniu człowieka i na rozwinięciu władz umysłowych, ale kto umie czytać, pisać i wyuczył się kilka set różnych formuł prawnych, religijnych i grzeeczności, już jest bardzo uczonym. Oświata w Chinach dochodzi tylko pewnego stopnia, ale nie czyni żadnego postępu.

W robotach mechanicznych Chińczycy są zręczni, brak im wyższego polotu myśli i poczucia piękna.

Kobiety w Chinach nie mają żadnego znaczenia, nie się nie uczą i dziecię płci żeńskiej nowo narodzone, wolno ojcu

wyrzucić, udusić, lub jakimkolwiek sposobem zabić, co też i często się praktykuje.

Gdy chińczyk wita przybysza, nie podaje mu ręki, lecz sam swoją drugą rękę chwyta i serdecznie ściska — to jest czułe powitanie. Chińczyk wchodząc do domu zamiast kapelusza, za drzwiami zdejmuje trzewiki — przy stole, lub w ogóle, miejsce honorowe jest po lewej ręce, a nie po prawej.

Pismo chińskie nie składa się z liter, ale jest obrazowe; każdy wyraz ma swój znak i pisze się z dołu kartki, idąc do góry znak nad znakiem. Uczeń w szkole gdy lekcję opowiada, staje tyłem do nauczyciela.

Przy stole Chińczycy używają dwóch drewniaków, zamiast noża i widelca, a potrawy przyrządzają niekiedy z owadów, robaków itd.

Chińczycy twarzy nie golią, ale podgala ją część głowy i splatają długi warkocz, który z tyłu wisi. Ubranie Chińczyka jest proste, a ubiór mężczyzny nie wiele różni się od stroju kobiet — długie paznokcie u rąk, noga krótka, a gruba, według gustu chińskiego, są ozdobą człowieka.

Mieszkania chińczyków mają dachy spiczaste i wygięte są ciasne, niewygodne, niedobrze urządzone i brudne.

Świątynie chińskie niekiedy są wielkie, ale wewnątrz są przepelnione posągami bogów i bożków, które bez gustu i symetrii świątynie zalegają. Jako ofiarę bożkowi chińczyk chętnie ofiaruje małą świeczkę, którą przed nim zapala.

Chińczycy w ogóle są pracowici, skrzętni, przedsiębiorczy i oszczędni, ale nie zabardzo szlachetni i nie mają gustu estetycznego. Kara cielesna w Chinach nie hańbi, ale każdy może jej uleść kto zasłuży — jeden tylko cesarz stanowi wyjątek.

Wiele wynalazków naszych, nawet wszystkie ważniejsze, oprócz machin parowych i elektryczności, od bardzo dawna były porobione w Chinach, ale nie zrobiono z tego należytego użytku.

Chiny jest kraj bardzo przeludniony i mieszkańcy budują sobie mieszkania po jeziorach, rzekach i tam zakładają ogrody, urządzone na pływających tratwach.

Godzien wspomnienia jest mur, jaki wzniesiono na granicy mongolskiej, ażeby się zabezpieczyć ich napadów. Mur ten jest 1400 mil angielskich długi (320 mil polskich), 18 stóp

wysoki, 16 stóp szeroki i co pięćset stóp wznoszą się wieże. Po wierzchu muru kilku ludzi swobodnie może jechać obok siebie.

JAPONIA.

Rozległość 150,000. Ludność 35,000,000

P. Gdzie leży Japonia?

O. Japonia składająca się z wysp leży na wschód Azji, na oceanie Spokojnym.

Wyspy składające Japonię są: Nipon, Sikoko, Kiusiu, Jeso — Sakchalen zabrała Rosya.

P. Jaki jest klimat i grunt w Japonii?

O. W Japonii grunt urodzajny, klimat zdrowy, łagodny, sprzyja ogrodnictwu, jedwabnictwu — wybornie udaje się ryż, herbata i zboża.

Japończycy należą do najbardziej oświeconych i najbardziej postępowych narodów z rasy Mongolskiej. Do Japonii tak jak i do Chin wzbroniony był przystęp cudzoziemcom, lecz dziś nietylko że pootwierano porty, ale z nadzwyczajnym pośpiechem zaprowadzają Japończycy wszystkie użyteczne wynalazki europejskie — budują koleje żelazne, prowadzą telegrafy, ulepszają maszyneryę i t. d. z tym samym pośpiechem zmieniają i system nauk — zakładają szkoły wyższe i niższe, w których wykład powierzają profesorom przybyłym z Europy.

P. Jaki jest rząd i religia w Japonii?

O. Japonia jest cesarstwem, rząd despotyczny, religia pogańska.

Cesarz japoński nosi tytuł „Mikado”

W roku 1542 Japonię odkryli Portugalczycy i z odkryciem religia katolicka wielkie poczyniła postępy. Z wielkiem powodzeniem pracowali Ojcowie Jezuici, sam święty Franciszek Ksawery ochrzcił około milion ludzi, lecz w następującym wieku straszne prześladowanie religię zgnębiło, Portugalczyków wypędzono i zabroniono przybywać Europejczykom do Japonii. Dla Holendrów do stosunków handlowych był tylko otwarty jeden port Nangasaki, na wyspie Kiusiu.

P. Jakie są miasta w Japonii?

O. Miasta w Japonii są: **Jeddo** stolica 500 tys. mie. *Osaka*, *Nangasaki* porty handlowe, *Jokuhama* miasto nowożytnego postępu, port Jeddo.

INDYE.

Indostan i Indochiny.

Rozległość 1,502,000. Ludność 227,000,000.

P. Co to są Indye?

O. Indye są dwa półwyspy w Azji na południe Chin położone — Nazwiska ich są: Indostan i Indochiny.

Indye rozdziela rzeka Ganges, z tad półwysep wschodni czyli Indochiny, nazywa się Indye Zagangesowe, a Indostan czyli półwysep leżący po stronie zachodniej, nazywa się Indye Przedgangesowe. Indostan i Indochiny zbiorowo noszą często nazwę Indyi wschodnich — dla odróżnienia od wysp w Ameryce zwanych Indye, którym dodaje się określenie i nazywają się Indye Zachodnie.

P. Jaki jest klimat, grunt i płody w ogóle?

O. W Indyach klimat gorący wilgotny, grunt bardzo urodzajny — płody są: ryż, trzcina cukrowa, bawełna, wino, rodzynki, indygo, opium i t. d. Jedwabnictwo bardzo kwitnie.

W Indyach dwa razy do roku sieją zboże — kraj nadzwyczaj bogaty, w górach dobywają złoto, srebro, cynę — obficie znajdują się dyamenty, cyrkony i inne drogie kamienie. Ze zwierząt zasługują na uwagę: lew, nosorożec, słon, bawół żyją dziko po lasach i błotach. Słonie oszwajane obsługują potrzeby domowe, jak u nas konie; bawół uprawia rolę. W Indyach jest wiele jadowitych węzów i owadów.

P. Co wiemy o mieszkańcach Indyi i ich religii?

O. Mieszkańcy Indyi należą do rasy Mongolskiej i Malajskiej, wyznają religię pogańską Bramińską, dzielą się na 4 kasty.

Mieszkańcy Indyi w odległej starożytności byli już narodem oświeconym, dziś jednak stoją nisko. Ludność dzieli się na 4 kasty czyli klasy jako to: 1. Kasta Braminów czyli Kapłanów, 2. wojskowych, 3. kupców i rolników, 4. rzemieślników, jest jeszcze 5 kasta, zwana paryas, która zostaje we wielkiej pogardzie u tamtych.

Indusowie mówią odmianami języka sanskryckiego, którym mówili dawniej.

Oprócz różnych bożków, czezą Indyanie siedm rzek, szczególnie rzekę Ganges uważają za świętą. Świątynie Indyan nazywają się pagodami i są nieraz bardzo wielkie i w skałach wykowane.

Indusowie są porządni, ale zabobonni i fanatyczni.

1. Indochiny.

Rozległość 920,000 m. k. Ludność 32,000,000.

P. Jakie kraje składają Indochiny?

O. Indochiny składają trzy państwa niezawisłe, jako to: 1. Cesarstwo Birmańskie, 2. królestwo Siamskie, 3. cesarstwo Anamskie, posiadłości Angielskie i Francuzkie; (południowa część stanowi półwysep Malaka).

Cesarstwo Anamskie składa się z krajów znanych w Europie pod nazwą: Tonkin, Kochinchina i Laos.

Cesarstwo Siamskie rozciąga się nad rzeką Menam.

Cesarstwo Birmańskie nad rzeką Irrawadi.

Półwysep Malakka zamieszkały przez pół dzikie hordy Malajczyków.

P. Jakie są miasta w państwach na półwyspie Indochińskim?

O. Królestwo Siamskie ma miasta: *Bankok* 400 tys. miesz., stolica. *Siam*, *Juthia*.

Cesarstwo Birmańskie miasta są: *Awa* i *Mandalay* stolica, po 90 tys. miesz.

Cesarstwo Anamskie z. m. *Hue* stolica 75 ts. miesz.

II. Indostan.

Rozległość 1,500,000 m. k. Ludność 195,000,000.

P. Do kogo należy Indostan?

O. Cały prawie Indostan jest pod rządem, lub protekcyą Anglii.

P. Jak Indyami rządzi Anglia.

O. Indostan podzielono na 4 prezydentostwa: 1. *Bengalskie*, 2. *Allahabadzkie*, 3. *Madraskie*, 4. *Bombajskie*.

Prezydent Bengalski jest naczelnym zwierzchnikiem, ma także prawo wypowiedzieć wojnę i zawierać pokój.

P. Jakie są miasta w posiadłościach Angielskich w Indyach?

O. 1. *Prezydentostwo Bengalskie* – miasta: **Kalkuta** 600 tys. miesz. rezydencya prezydenta, *Patna*, *Benares*.

2. *Prezydentostwo Allahabadzkie* – miasta: **Allahabat**, *Hurdwar* miasto święte, tu w wodach Gangesu obmywają się z grzechów Indyanie.

3. *Prezydentostwo Madraskie* – miasto **Madras** na pobrzeżu zwane **Koromandel** 420 tys. miesz.

4. *Prezydentostwo Bombajskie* – miasto **Bombaj** 800 tys. miesz., *Ralikut* miasto nadmorskie.

Do Anglii należy wyspa **Cejlon** z miastem **Kolumbo** 100 tys. miesz.

P. Jakie są jeszcze kraje hołdownicze, lub nie zależne od Anglii?

O. Kraje niepodległe Anglii, lub hołdownicze są: 1. *Kraina Sindhy* z miastem głównem **Hajderabat** przy ujściu Indu. 2. *Kraina Syndhia* z miastem głów-

nem **Gwalior** i *Nipal* z miastem **Katmandu**, krajiny niepodległe

Francya posiada Mahe na Malabarskim i Pondiszery na Koromandlu.

Do Portugalii należy Goa na Malabarze i Diu.

PERSYA, AFGANISTAN i BELUDŻYSTAN.

P. Gdzie leży Persya, Afganistan i Beludżystan?

O. Persya, Afganistan i Beludżystan, zajmują przestrzeń pomiędzy rzekami Tygrem i Indusem.

Zachodnią część przestrzeni między rzekami Eufratem i Tygrem, zajmuje Persya, wschodnią Afganistan i Beludżystan; Afganistan na północ Beludżystanu.

P. Jaki jest grunt, klimat, w Persyi, Afganistanie i Beludżystanie?

O. W Persyi, Afganistanie i Beludżystanie, grunt urodzajny, miejscami piaszczyste pustynie. W lecie gorąco, a zimy ostre na wyżynach.

W krajach tych na wyżynach wielki brak wody. W Beludżystanie klimat i płody Indyi.

P. Jakie płody i przemysł w Persyi, Afganistanie i Beludżystanie?

O. W Persyi, Afganistanie i Beludżystanie mało

sieją zboża, ale owoce i ryż udają się także — jedwabnictwo bardzo rozwinięte — z wyrobów sławne safiany, kobierce i szale.

P. Jaka jest ludność i religia w Persyi, Afganistanie i Beludżystanie?

O. Ludność Persyi, Afganistanu i Beludżystanu należy do szczepu Kaukazkiego, najwięcej wyznają religię Machometąską, rząd despocychny.

Król perski nosi tytuł szacha — rząd mniej despocychny niż w innych krajach Azyatyckich.

P. Jakie są miasta w Persyi, Afganistanie i Beludżystanie?

O. Miasta w Persyi są: **Techeran** stolica 180 tys. miesz. *Ispachan, Hamadan i Tawris* warownia.

Miasta w Afganistanie są: **Kabul** stolica 60 tys. miesz. *Kandachar* warownia.

Miasta w Beludżystanie: **Kelat** stolica, *Kedyje*.

TURKESTAN

czyli
Tatarya.

Rozległość 640,000 m. k. Ludność 8,000,000.

P. Gdzie leży Turkestan?

O. Turkestan leży na południe jeziora Aral.

P. Z czego się składa Turkestan, czyli Tatarya?

O. Turkestan składa się z kilku prowincyi czyli chanatów, resztę zabrała Rossya.

Chan znaczy książę, — więc chaństwo jest jakoby księstwo.

P. Jakie są chanaty w Turkestanie i miasta?

O. Niepodległe chanaty są: część Buchary i Chiwa. Rossya zabrała chanaty: Samarkandę, Bucharę i Kokan — każde chaństwo ma miasto tego samego nazwiska.

Grunt w Turkestanie piaszczysty, ludność koczująca — mieszkańcy należą do rasy mongolskiej — wyznają wiarę machometąską.

TURCYA AZYATYCKA.

czyli

Azya Mniejsza.

Rozległość 84,000 m. k. Ludność 1,600,000.

P. Gdzie leży Turcyja Azyatycka?

O. Turcyja Azyatycka zajmuje zachód Azji, między morzem Czerwonym, Śródziemnym i Czarnym.

P. Jak się dzieli dzisiejsza Turcyja Azyatycka?

O. Turcyja Azyatycka dzieli się na: Azyę Mniejszą (Anatolia; Lewant), Armenię, Syryę i Mezopotamię.

Dzisiejsza Turcyja Azyatycka wznosi się na gruzach wielu państw, bardzo kwitnących w odległej starożytności. Nad brzegami morza Śródziemnego, była Palestyna, czyli Ziemia Święta — Fenicyja — nad rzekami Eufratem i Tygrem Ba-

bilonia, Asyria, Chaldea i inne.

Dzisiejsza Turcja Azyatycka należy do Turcyi Europejskiej.

P. Jaki jest przemysł, grunt i klimat?

O. W Azji Mniejszej grunt bardzo urodzajny, klimat ciepły, rolnictwo jednak zaniedbane, a przemysł nie kwitający.

Przedmiot główny handlu są wyroby jedwabne, bawełna, oliwa, figi, wino i t.d.—Handel odbywa się przez karawany.

P. Jacy są mieszkańcy Azji Mniejszej — religia — rząd?

O. Mieszkańcy Azji Mniejszej są: Ormianie, Grecy, Kurdowie, Arabowie, a najliczniejsi są Turcy — religia panująca mahometańska — rząd despotyczny.

P. Jakie są miasta w Azji Mniejszej według prowincyi?

O. a) *Miasta w Anatolii*: *Trebizond* nad morzem Czarnym warownia, *Skutari* naprzeciw Konstantynopola, *Brussa*, *Smyrna*.

b) *Miasta w Mezopotamii*: *Mosul* fabryka muślinu (w bliskości rzeki Niniwy), *Diarberkir*, *Bagdad*.

c) *Miasta w Armenii*: *Erzerum* miasto warowne i handlowe.

d) *Miasta w Syryi*: *Alep*, *Bejrut*, *Antiochia*, *Jeruzalem*.

Część Syryi nad brzegiem morza Śródziemnego stanowi Palestyna czyli Ziemia Święta.

Ziemia Święta.

Południowa część Syryi między morzem Śródziemnym a rzeką Jordanem, zajmuje Palestynę czyli Ziemię Świętą. Kraj ten sam Bóg przyobiecał Abrahamowi, Izaakowi i Jakóbowi przeszło na 2,200 lat przed Narodzeniem Pana Jezusa, że odda jego pokoleniu — i z tad ziemia ta nosiła nazwisko ziemi Obiecanej czyli Chanaan.

Synowie Jakóba sprowadzeni przez Józefa do Egiptu, rozrosli się w liczny naród tak iż królowie Egipscy lękając się ich potęgę, zaczęli ich strasznie prześladować. — Bóg miłosierny zlitował się nad nimi i przez Mojżesza na 1500 lat przed narodzeniem P. Jezusa wśród wielkich cudów wywiódł ich z Egiptu i wprowadził do Ziemi Obiecanej, którą zdobywszy podzielili na 12 części według 12 pokoleń. I Żydzi byli narodem wybranym do przechowania wiary w prawdziwego Boga i z tego narodu miał się narodzić Zbawiciel, co też się spełniło. Gdy Żydzi za grzechy dostali się do niewoli Babilońskiej, po powrocie kraj ich dzielił się na trzy części: na Judęę, Samaryę i Galileę i tak było aż do czasów Pana Jezusa.

Palestyna nosi nazwę Ziemi Świętej, bo tu Bóg okazał szczególne dowody swej miłości; tu Święty Świętych stał się człowiekiem, krainę tę śladami stóp uświęcił, tu rozlegał się głos Jego świętej nauki i tę ziemię krwią swoją przenaświętsza skropił, kładąc życie swe na krzyżu dla zbawienia świata.

Góry w Palestynie: góry Libańskie (sławne cedry) Tabor (Przemienienie) Karmel [Eliasz zamieszkiwał].

Jeziora i rzeki w Palestynie: jezioro Genezaret (morze Tyberyackie) i morze Martwe. Rzeka Jordan przepływa przez jezioro Genezaret i wpada do morza Martwego.

Przez jezioro Genezaret często przepływał P. Jezus, w Jordanie ochrzcił Go Jan Święty.

Na miejscu morza Martwego stały miasta Sodoma i Gomora za grzechy zniszczone ogniem z nieba.